

Researching Migration and Religious Diversity – летња школа за докторанде и младе истраживаче у Каунусу (Литванија)

Школа за докторанде и младе истраживаче под називом *Researching Migration and Religious Diversity* одржана је у Каунусу (Литванија) од 29. јуна до 03. јула 2022. године. Током тих пет дана, млади истраживачи, докторанди, професори и запослени са универзитета, института и из мигрантских центара из Србије, Литваније, Финске, Швајцарске, Мађарске, Италије и других земаља имали су прилику да чују предавања професора на различите теме у вези са самим односом религија и миграција, као и са различитим теоријским, методолошким, практичним и етичким питањима која прате ову тему, али и да учествују у дискусијама и осталим активностима. Летња школа је била организована у оквиру интердисциплинарног пројекта Европске Уније под називом *Connecting Theory and Practical Issues of Migration and Religious Diversity (COREnet)*. Поред аутора овог извештаја, учесници школе из Србије били су и МА Теодора Јовановић, истраживач сарадник Етнографског института САНУ и МА Марко Галић, докторанд на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду.

Програм интердисциплинарног пројекта и истраживачке мреже *Connecting Theory and Practical Issues of Migration and Religious Diversity (COREnet)* званично је покренут 21. 10. 2021. године са циљем да, спајајући истраживаче из различитих дисциплина и земаља, створи снажну основу за стварање и размену знања из области миграција и религијске разноврсности. Поред сарадње различитих академских организација и појединаца/ки, циљ је и повезивање са владиним и невладиним сектором и медијима. Садашња координаторка пројекта је др Милда Алишаускиене (*dr Milda Ališauskienė*) са Универзитета Витуса Великог у Каунусу (енг. *Vytautas Magnus University*, литв. *Vytauto Didžiojo Universitetas*).

Циљ летње школе био је да млади истраживачи (докторанди, постдокторанди и истраживачи из различитих институција до 40 година старости) прошире своја знања и продубе своје разумевање односа религије и миграција. Да би овај задатак био што успешније остварен одржана су разноврсна предавања, а фокус је био на следећим темама: теоријски приступи истраживању сложеног односа религије и миграција, етички проблеми у односу истраживача и истраживаног, како усмерити истраживање на практичне проблеме (*practice-orientated research*), као и методолошки изазови који прате истраживање ове комплексне и (углавном) интердисциплинарне тематике.

Прва тема на реду били су теоријски приступи, па је др Томас Мартикаинен (*Tuomas Martikainen*), антрополог и универзитетски професор из Финске, одржао предавање о различитим теоријским приступима теми миграција и религије, као и изазовима које прате примену тих приступа. Поред прегледа најважније литературе, посебно користан део предавања било је истицање четири главна концепта који се користе приликом расправе о овој теми (*pluralism, diversity, multiculturalism, superdiversity*) и њихова деконструкција посредством генеалошког лоцирања њиховог ненаучног порекла (нпр. термин *diversity* који има корене у грађанском праву Сједињених Америчких Држава, касније је постао део званичних политика ЕУ), као и указивањем на понекад погрешно схватање појединих концепата као парадигми (нпр. концепта *pluralism*).

Након увида у главне теоријске приступе, било је неопходно теми прићи и квантитативно. Стога је др Каролис Жибас (*Karolis Žibas*), запослен у представништву Литваније у Агенцији Уједињених нација за избеглице, током свог предавања представио статистичке податке о миграцијама у свету и балтичким земљама. Посебно је истакао два статистичка податка који руше уобичајене представе о миграцијама: проценат размештених лица на глобалном нивоу је само око 1% и највећи број миграната не иде ка Европи и/или Северној Америци, већ ка суседним земљама. Поред тога, представио је и три модела интеграције (један, где је процес интеграције финансиран од државе, спроведан од стране локалних самоуправа и подржан од невладиних организација, и други, где је процес финансиран од спољних финансијера, спроведен од невладиних организација и подржан од државе, те комбиновани модел) као и разлику између термина *equality* (правни оквир за све, али без индивидуалних права), *equity* (стварање једнаких права, независно од прав-

ног оквира) и *participation*, који подразумева једнако и равноправно укључивање свих.

Како истраживање религије и миграција, поред адекватног теоријског приступа, захтева и добро осмишљен теренски рад, нужно се поставило питање истраживачке етике. Др Халина Џимала-Мошчинска (*Halina Grzymała-Moszczyńska*), клиничка психолошкиња, психолошкиња религије и универзитетска професорка из Пољске се у свом предавању осврнула на етичка питања која прате проучавање религије и миграција. Скренула је пажњу на постојање бинарне опозиције „доброг“ и „лошег“ мигранта пре и након пролажења кроз процедуре у хуманитарним организацијама. „Добар мигрант“ је пре примања помоћи пасиван, трауматизиран и тражи подршку, док након помоћи постаје активни чинилац у новом окружењу. Насупрот њему, „лош мигрант“ је пре примања помоћи активни чинилац који нешто захтева од новог окружења, а након примања помоћи постаје пасиван, трауматизиран и тражи помоћ. Током предавања, Џимала-Мошчинска је давала и практичне савете везане за етичко поступање са испитаницима, а савет који је привукао посебну пажњу јесте да, након интервјуа, истраживач треба да дозволи испитанику да прочита транскрипт. На питање из публике да ли то доводи у питање аутентичност материјала, професорка је, као психолошкиња, објаснила да у истраживачком контексту спонтаност није увек једнака тачности, већ да то зависи од случаја до случаја. Овај део предавања је био посебно интересантан јер су учесници са образовањем (махом) из друштвених наука могли да добију увид и у психолошки аспект односа испитаника и испитиваног.

Након Џимала-Мошчинске, др Мариа дел Мар Гриера (*María del Mar Griera*), социолошкиња и универзитетска професорка из Барселоне, своје предавање је започела тако што је учеснике поделила у четири групе, од којих је свака од њих добила задатак да се, на основу досадашњег истраживачког искуства својих чланова, одлучи за једну дефиницију религије и образложи зашто је баш та дефиниција најпотпунија и најкориснија. Немогућност чланова унутар група да се сложе је био одличан увод за тему предавања: методолошке изазове који прате проучавање религије и миграција. Ослањајући се на претходна сазнања о етичким питањима, неки од кључних делова предавања тицали су се улоге друштвених научника приликом проучавања религије, одакле су проистекле и неке препоруке попут: 1) посматрати религију изван добро : лоше бинарне опозиције, 2) бити свестан/на евентуалне политичке злоупотребе истраживања и 3) па-

зити се Томасове теореме – ако испитаник мисли да је нешто стварно, то ће бити стварно у последицама.

Питање стварности и њених последица у великој мери прати истраживање односа религија и миграција, с обзиром на то да су миграције константан друштвени процес. Да би боље усмериле полазнике школе ка практичној примени својих истраживања, др Анет Леис-Петерс (*Annette Leis-Peters*) и др Милда Алишаускиене (*Milda Ališauskienė*) су одржале предавање о *practice-based research* (практично оријентисаним истраживањима, превод Ђ.С.). Леис-Петерс је скренула пажњу на корене ових истраживања у медицини, када је уочено да се само 10-20% свих медицинских интервенција базирају на научном и емпиријски заснованом знању. Након излагања главних фаза, изазова и критика оваквог типа истраживања, предавачице су изложиле своја искуства. Леис-Петерс је дала пример PARI пројекта, који је започео православни свештеник из Румуније желећи да поправи стање ромске популације у својој парохији. Упркос иницијалној доброј идеји и организацији, уследили су бројни проблеми у комуникацији између Румунске православне цркве, невладиних организација, ромских активиста и истраживача, који су резултирали да се пројекат у доброј мери изменио у односу на почетну замисао. Др Алишаускиене је представила резултате и искуства свог теренског истраживања међу припадницима верске заједнице Ромува (која баштини предхришћанска веровања Литванаца), који је имао циљ да се побољша правни и друштвени положај те заједнице у литванском друштву.

Последње предавање било је посвећено актуелној мигрантској кризи узрокованој ратом у Украјини. Др Олена Панич (*Olena Panych*) је током свог предавања представила истраживања односа рата у Украјини и религије, махом из извора који су доступни искључиво на украјинском језику. Велики део презентоване статистике потицао је од података *think-tank* организације под називом Украјински центар за економске и политичке студије Олександар Разумков (укр. *Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова*). Поред информација о броју расељених лица, предавање је укључило и статистичке податке о религиозности у Украјини, подељености православних верника између различитих православних јурисдикција (Украјинске православне цркве Московског патријархата и још увек у потпуности непризнате Православне цркве Украјине, која је добила томос од Васељенске патријаршије), као и реакције православних епископа из Русије и Украјине на актуелна ратна дешавања.

Након сваког предавања, следио је интерактивни део, који је, поред постављања питања предавачима, подразумевао и дискусију. Учесници су били подељени у четири до пет група у којима би један учесник добио улогу извештача-репортера. Питања за дискусију су била изложена на пројектору и свака група је имала по 15 минута да дискутује да би, након тога, репортер изложио главне тачке и проблеме до којих су чланови групе током дискусије дошли.

Летња школа је укључила и додатне активности попут посете Одељењу за интеграцију миграната Центра за социјални рад у граду Јонавосу, где су учесници имали прилику за директан разговор са интегрисаним мигрантима из Сирије, након њиховог редовног часа литванског језика и културе, посматрање са учествовањем на ритуалу верске организације Ромува, која се бави обновом прехришћанске литванске религије на ушћу река Неман и Нерис у Каунасу, као и тематско вођење кроз модерничку архитектуру Каунаса, где нам је водич-архитекта указао на различите потешкоће са којима су се литвански херитолози сусрели/сусрећу током регистрације модерничког дела Каунаса из тридесетих година XX века као заштићене амбијенталне целине.

Главни закључци летње школе били су: 1) истраживања из друштвено-хуманистичких наука могу умногоме допринети решавању проблема који настају приликом миграција становништва и то: а) демистификацијом самог процеса миграција и улоге религије у њему, б) посматрањем религије и миграција ван уобичајених добро : лоше опозиција и в) деконструкцијом хомогенизације идентитета миграната, који се често своди само на етнички, религијски и географски идентитет, чиме се занемарује читав низ других личних својстава миграната; 2) неопходна је сарадња науке са другим актерима (попут владиних, невладиних и међународних тела), али ту треба бити опрезан, јер може доћи до сукоба интереса и/или злоупотребе резултата истраживања; и 3) различитим концептима и терминима који прате тему миграција (попут интеграција, мултикултурализма итд.) треба прилазити критички. Наиме, један од често помињаних концепата, када се говори о теми религије и миграција, и који се налази у самом називу школе јесте религијска разноврсност (енг. *religious diversity*). Овај термин се у јавном говору најчешће користи за разноликост различитих религија и деноминација/религијских традиција, а не за разноликост наратива, дискурса и тумачења која могу настати у различитим социо-културним контекстима у оквиру једне религије. С обзиром на актуелну мигрантску ситуа-

цију у Србији, где, услед тренутних глобално-политичких дешавања, велики број миграната долази из Украјине и Русије, чије већинско становништво припада истој религији, али не и истом социо-културном контексту, као већинско становништво у Србији, верујем да ће ми знања која сам стекао током ове летње школе бити од велике помоћи у даљим истраживањима.

Ђорђе Стојановић